

Mitzvah of the Week: Four Cups - Every Jew Tastes Redemption

R. Judah Kerbel ~ Queens Jewish Center ~ Va'era 5781

שמות פרק ו, ו-ח

(ו) לֵכֵן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְקֹוֹק וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבִלַת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֹתֵם וְגַאֲלֵתִי אֶתְכֶם בְּזְרוּעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים: (ז) וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וַיְדַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְקֹוֹק אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סְבִלֹת מִצְרַיִם: (ח) וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מִרְשָׁה אֲנִי יְקֹוֹק:

Shemot 6:6-8

Therefore say to the Israelites: 'I am the Lord. I **will take you out** from under the burdens of Egypt and I **will rescue** you from their bondage and I **will redeem** you with an outstretched arm and with great retributions. And I **will take** you to Me as a people and I will be your God, and you shall know that I am the Lord your God Who takes you out from under the burdens of Egypt. And I will bring you to the land that I raised My hand in pledge to give to Abraham, to Isaac, and to Jacob, and I will give it to you as an inheritance. (Trans. Prof. Robert Alter)

העמק דבר שמות פרק ו פסוק ו

יש להסביר ענין ד' לשונות, וגם הלא יפה הקשה במדכי פ' ע"פ למה זה קבעו ארבעה כוסות של יין ולא ארבעה מיני לחם או בשר וכדומה. והנה תניא בע"פ דף קי"ח ת"ר כוס חמישי אומר עליו הלל הגדול, והוא נוסח זו ברי"ף ורמב"ם וש"ע שמצוה לעשות כוס ה' ואינו לעיכובא, והוא פלא ממ"נ או כי צריך להיות חובה או לא יבוא כלל, אבל הענין, דמושכל פשוט הוא שא"א לצייר שיהא איש המוני שהוא כעבד כנעני עומד בעבודת חומר ולבנים, ועלה במשך מועט למעלת ישראל, ראוי לעמוד במעמד הר סיני לקבל התורה במורא גדול של גלוי שכניה, וע"כ נדרש להעלות דעתו וצלמו של האדם לאט לאט, וכך היה בישראל שהיו מגושמים בצורה ובדעת ונתעלו במשך מועט עד שהגיעו להר סיני, והיינו ד' לשונות של גאולה, מתחלה והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. שהוא עסק חומר ולבנים שיצאו מזה משעה שהגיעו למכת ערוב כמו שיבואר להלן ח' כ"ח, ועדיין היו בחזקת משועבדים לעבדות עד שהגיעו למכת ברד שאז החל להוקיר את ישראל, כמו שיבואר להלן ט' ל"ה, וע"ז כתיב והצלתי אתכם מעבודתם. הרי נתעלו עוד צלמם ודעתם לשבח, ועדיין היו תחת משרת המלוכה ודעת המלך עליהם, ובמכת בכורות הגיעו למעלת בני חורין, ע"ז כתיב וגאלתי וגו'. אח"כ העלה אותם הקדוש ברוך הוא למעלת ולקחתי אתכם לי לעם וגו'. וזה היה בשעת מתן תורה שנכרת ברית בין הקדוש ברוך הוא וישראל, וקבעו לזכרון ארבעה כוסות, באשר שאין דבר מאכל ומשקה משנה תואר פניו ודעתו של אדם כמו שתיית יין המשמח לב ומטיב גהה, ובזה יבואר יפה ענין כוס חמישי להלן במקרא הסמוך:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת פסחים פרק י הלכה א

מניין לארבעה כוסות רבי יוחנן בשם ר' בנייה כנגד ארבע גאולות [שמות ו ו] לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וגו' ולקחתי אתכם לי לעם וגומר והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי רבי יהושע בן לוי אמר כנגד ארבעה כוסות של פרעה [בראשית מ יא יג] וכוס פרעה בידו ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה ונתת כוס פרעה בידו וגו'. רבי לוי אמר כנגד ארבעה מלכיות ורבנן אמרי כנגד ד' כוסות של פורענות שהקב"ה עתיד להשקות את אומות העולם [ירמי' כה טו] כי כה אמר ה' אלהי ישראל אלי קח את כוס היין החימה וגו' [שם נא ז] כוס זהב בבל ביד ה' [תהילים עה ט] כי כוס ביד ה' [שם יא ו] ימטר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם מהו מנת כוסם רבי אבין אמר דיפלי פוטירין כדיפלי פוטירין אחר המרחץ וכנגדן עתיד הקדוש ברוך הוא להשקות את ישראל ארבעה כוסות של נחמות [תהילים טז ה] ה' מנת חלקי וכוסי [שם כג ה] דשנת בשמן ראשי כוסי רויה והדין [שם קטז יג] כוס ישועות אשא תריין.

Talmud Yerushalmi Pesachim 10:1

From where [do we know the requirement to drink] four cups? Rabbi Yochanan [said] in the name of Rav, "Rabbi Banniah said, 'Corresponding to the four [expressions of] salvations: "Therefore say unto the children of Israel, I am the Lord, and I will bring you out, etc. And I will take you to Me for a people, etc.'" (Exodus 6:6-7). "And I will bring you out, and I will rescue you, and I will save you, And I will take you.'" Rabbi Yehoshua ben Levi said, 'Corresponding to the four cups of Pharaoh: "And the cup of Pharaoh was in my hand and I squeezed them into the cup of Pharaoh and I placed the cup onto the palm of Pharaoh... and you will place the cup of Pharaoh, etc." (Genesis 40:11-13).' Rabbi Levi said, 'Corresponding to the four kingdoms' and the rabbis said, 'Corresponding to the four punishments that the Holy One, blessed be He, will pour upon the nations of the world in the future: "For so said the Lord, the God of Israel to me, "Take the cup of wine of anger, etc.'" (Jeremiah 25:15); "A golden cup is Babylonia in the hand of the Lord" (Jeremiah 51:7); "As it is a cup in the hand of the Lord" (Psalms 75:9); "Upon the wicked He will cause to rain coals; fire and brimstone and burning wind shall be the portion of their cup" (Psalms 11:6).'" What is 'the portion of their cup'? Rabi Avin said: the vial of Poterion wine that is given after the bath [in the bath house]. And in the future the Holy One of Blessing will give to Israel four cups of consolation to drink: 'God is my portion my cup' (Psalms 16:5); 'You anoint my head with oil; my cup overflows' (Psalms 23:5); and also 'I will lift up the cups of salvation' (Psalms 116:13)

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף צט עמוד ב

משנה. ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו מן התמחוי.

Talmud Pesachim 99b

Even the poorest of Jews should not eat the meal on Passover night until he reclines on his left side, as free and wealthy people recline when they eat. And the distributors of charity should not give a poor person less than four cups of wine for the Festival meal of Passover night. And this halakha applies even if the poor person is one of the poorest members of society and receives his food from the charity plate.

רשב"ם מסכת פסחים דף צט עמוד ב

ואפילו עני שבישראל לא יאכל. בערבי פסחים עד שיסב כדרך בני חורין במטה ועל השלחן זכר לחירות:

תוספות מסכת פסחים דף צט עמוד ב

ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב - דסלקא דעתך דהסיבת עני לא חשיבא הסיבה דאין לו על מה להסב ואין זה דרך חירות

רשב"ם מסכת פסחים דף צט עמוד ב

ולא יפחתו לו. גבאי צדקה המפרנסין את העניים כדתנן (פאה פ"ח מ"ז) אין פוחתין לעני העובר ממקום כו' אלמא לישנא דלא יפחתו אגבאי צדקה קאי והוא הדין נמי אם לא יתנו לו שצריך שיחזר בכל כחו אחריו אלא אורחא דמילתא נקט שרגילין ליתן לו ארבע כוסות וסדרן מפורש לפנינו. ומצינו בב"ר (פ' פח) רב הונא בשם רבי אבא אמר כנגד ארבע לשוני גאולה האמורין בגלות מצרים והוצאתי וגאלתי ולקחתי והצלתי בפ' וארא:

תורה תמימה הערות שמות פרק ו הערה ה

ה) שלשה בפסוק זה ואחד בפסוק הבא, ובכל הפוסקים והמפרשים וספרי אגדה שהובאה דרשא זו הובאה בלשון כנגד ארבע לשונות של גאולה, והנך רואה שבירושלמי שהעתקנו חסרה מלה "לשונות", אלא כנגד ארבע גאולות, ולדעתי לשון זה מכונן מאד, כי אם נפרש כפשוטו כנגד ארבע לשונות של גאולה אין טעם בדבר לקבוע בשביל זה ארבע כוסות של הודאה, והרי ענין הגאולה אחד הוא, אם בלשון אחת אם בארבע ועשר לשונות, אבל כנגד ארבע גאולות יתבאר הענין היטב, יען כי כשנעיין יפה נמצא ד' ענינים שונים בד' מאמרים אלו, אשר כל פרט ופרט הוא ענין שלם כשהוא לעצמו ושוה הודאה מיוחדת, כי במאמר הראשון [והוצאתי] מבואר שיוציאים הקדוש ברוך הוא מתחת סבלות מצרים, כלומר שיקל עליהם עבודתם, אבל אין במשמע שיחופשו בכולם מעבודתם, ועל זה הוסיף ואמר והצלתי אתכם מעבודתם, והיינו שלא יעבדו כלל, ואמנם גם לאחר אלה ההנחות עדיין הם עבדי פרעה ואין גאולתם שלמה, הוסיף ואמר וגאלתי אתכם, ויחד עם כל אלה עדיין אינם לעם מיוחד וקנין הקדוש ברוך הוא, ע"ז הוסיף לומר ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים. ומבואר דבמאמרים אלו כלולים ענינים מיוחדים בכלל הגאולה, והמשך הפוסקים הוא בדרך לא זו אף זו, כלומר לא רק הנחה זו אעשה לכם אלא גם זו, ולא גם זו אלא עוד גם זו וכו', וכיון שכן, מבואר פשוט, שעל כל פרט ופרט שבו מעלה יתירה מחייבים בהודאה, ולכן תקנו ד' כוסות של הודאה, ודו"ק. -

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קיב עמוד א

ואפילו מן התמחוי וכו'. פשיטא! - לא נצרכא אלא אפילו לרבי עקיבא, דאמר: עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות - הכא משום פרסומי ניסא (מודי) +מסורת הש"ס: [מודה]+. תנא דבי אליהו: אף על פי שאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו. מאי ניהו? - אמר רב פפא: כסא דהרסנא. כדתנן, רבי יהודה בן תימא אומר: הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים.

Talmud Pesachim 112a

And this *halakha* applies **even** if the poor person accepts funds **from the charity plate**. The Gemara asks: It is **obvious** that this is the case. If there is a mitzva to drink these four cups, they must be provided for him. The Gemara answers: The mishna **is necessary only** to teach that this *halakha* applies **even according to** the opinion of **Rabbi Akiva, who said: Make your Shabbat** like an ordinary **weekday and do not be beholden to other beings**. If one is unable to honor Shabbat without financial help from others, it is better for him to save money and eat his Shabbat meals as he would on a weekday rather than rely on other people. **Here**, in the case of the four cups, Rabbi Akiva **concedes** that it is appropriate for a poor person to request assistance from the community, **due to** the obligation to **publicize the miracle**. With regard to this issue, **the school of Eliyahu taught** that **although Rabbi Akiva said: Make your Shabbat like a weekday and do not be beholden to other beings; however, one** should nevertheless **perform some small alteration in his house** to distinguish Shabbat from a weekday. The Gemara asks: **What** is **this** alteration? **Rav Pappa said:** For example, one should serve **small, fried fish**. **As we learned** in a mishna: **Rabbi Yehuda ben Teima says: Be bold like a leopard, light like an eagle, run like a deer, and be strong like a lion to perform the will of your Father in Heaven.**

רשב"ם מסכת פסחים דף קיב עמוד א

הוי עז כנמר. התחזק במצות יותר משהיכולת בידך:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תעב סעיף יג

אפילו עני המתפרנס מן הצדקה ימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו בשביל יין לד' כוסות.

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ד הלכה יב

מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו, אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק.

מגיד משנה הלכות מגילה וחנוכה פרק ד הלכה יב

נראה שלמדו ממה שנתבאר פ' ז' מהלכות חמץ ומצה שאפילו עני שבישראל לא יפחות מד' כוסות והטעם משום פרסומי ניסא וכ"ש בני"ח דעדיף מקדוש היום כמו שיתבאר בסמוך:

שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן תקא

ג) וצריך לומר שאני המצוות שבלייל פסח הם לפרסם לבניו ובני ביתו כדכתיב והגדת לבנך. מה שאין כן שבת שהוא רק לעצמו. והדבר מובן על פי מה שאמרתי כבר בטעם הרמב"ם דכל מצוות אינו מחוייב למכור כסותו. שהרי חישוב לעשות מצוה ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה [ברכות ו' ע"א]. מה שאין כן פרסומי ניסא לפרסם לאחרים ומה לאחרים במחשבתו. ועל כן קידוש היום שהוא לעצמו. שוב דומה לשאר מצוות. ובזה מובן היטב הקל וחומר כיון דנר חנוכה קודם לקידוש. על כרחין דתלוי בפרסום לאחרים דוקא. ואם כן נר חנוכה שמניחה על פתח ביתו מבחוץ שמפרסם לכל. ודאי קל וחומר מארבע כוסות שאין הפרסום רק לבניו ובני ביתו לבד:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קח עמוד ב

אמר רב יהודה אמר שמואל: ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה. שתאן חי - יצא, שתאן בבת אחת - יצא, השקה מהן לבניו ולבני ביתו - יצא. שתאן חי - יצא. אמר רבא: ידי יין יצא, ידי חירות לא יצא. שתאן בבת אחת, רב אמר: ידי יין - יצא, ידי ארבעה כוסות - לא יצא.

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ז

לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות, וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ארבעה כוסות של יין, אין פוחתין מהם, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבעה כוסות, שיעור כל כוס מהן רביעית...

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה ט

ארבעה כוסות האלו צריך למזוג אותן כדי שתהיה שתיה עריבה הכל לפי היין ולפי דעת השותה, ולא יפחות בארבעתן מרביעית יין חי, שתה ארבעה כוסות אלו מיין שאינו מזוג יצא ידי ארבעה כוסות ולא יצא ידי חירות, שתה ארבעה כוסות מזוגין בבת אחת יצא ידי חירות ולא יצא ידי ארבעה כוסות, ואם שתה מכל כוס מהן רובו יצא.

רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ח הלכה י

ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול והוא מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל, וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות, ויש לו לגמור את ההלל בכל מקום שירצה אף על פי שאינו מקום סעודה.

תורה תמימה הערות שמות פרק ו הערה ה

ומה שלא תקנו כוס הודאה לענין והבאתי אתכם אל הארץ, דאין לומר מפני שאינו מענין הגאולה, שהרי כמו כן תקנו לענין ולקחתי אתכם לי לעם שהוא ג"כ אינו מענין הגאולה י"ל פשוט מפני שבהיותנו עתה בגלות והארץ מסורה בידי זרים אי אפשר לישא כוס יין על זה. ואולי לזכר זה תקנו כוס מיוחד לשמו של אליהו לזכרון ורמז שאנו מקיזים לביאתו ולתחיית האומה והארץ ב"ב:

